
УДК 323.22

Ищенко І. В.

Доцент кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ДИХОТОМІЯ «ЗГОДА—КОНФЛІКТНІСТЬ» ЯК ВИМІР НЕСТАБІЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ І СУСПІЛЬСТВА

Автор досліджує жорсткі суспільно-політичні протистояння з метою оцінки можливостей їх переведення до латентної стадії.

Ключові слова: нестабільність, конфлікт, політичний ризик, стереотип, інфраструктура, неконфліктне спілкування.

Баланс суспільних відносин, на думку М. Вебера, полягає в тому, що інтереси людей частково співпадають й одночасно розходяться. Отже, стан динамічної рівноваги між цими двома різноспрямованими складовими суспільної взаємодії забезпечує політичну стабільність. Безперечно, що під впливом як внутрішньо, так й зовнішньополітичних чинників цей стан рівноваги може порушуватись. В цьому випадку, якщо уявити сукупний стан суспільних відносин, то можна виділити його динаміку, спрямовану до точки біфуркації від стабільного стану. Цьому стану притаманна згода суб'єктів політичного процесу і суспільства в цілому з принципових питань суспільного буття.

Наступним етапом, що характеризує відповідний стан суспільства і політичних інститутів, є нестабільність. Саме на ньому виникають суттєві протиріччя серед різних соціальних груп. Звичайно, на цій стадії суспільної взаємодії можуть мати місце дрібні конфлікти як на міжособистісному рівні, наприклад між політичними лідерами або між рядовими представниками різних шарів населення, так й на міжгруповому. Це той каузальний фон конфлікту, що є його початковим етапом [1, с. 142]. Однак, на наш погляд, фаза нестабільності принципово відрізняється від широкомасштабного суспільного конфлікту, до якого втягуються влада і опозиція як протиборчі сторони. При цьому відбувається розкол суспільства, що поляризується в процесі обрання позицій конфлікуючих сторін. В умовах відкритого конфлікту соціальні макрогрупи, як завжди, транслиують міжелітні взаємовідносини,

в яких розкол з питань внутрішньої чи зовнішньої політики перевищує критичну точку біфуркації. Динаміка суспільних відносин переростає в хаос. Як свідчить політичний досвід, впорядкування всієї суспільно-політичної системи до стану стабільності багато в чому залежить від суб'єктивного чинника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор статті. Аналіз політичних ризиків є тією зв'язуючою ланкою, що дозволяє вирішувати завдання з прогнозування можливості виникнення конфліктів як в інтересах політики, так і для ведення успішного бізнесу. Цей науковий напрямок був реалізований у розробках, зокрема, фірми International Alert [7]. Вплив стереотипів на взаємне сприйняття конфліктуючих сторін розкрито у монографії С. Зелінського [2]. Дослідження проводилось з урахуванням класичних підходів, тому були використані висновки Р. Дарендорфа і Л. Козера [1; 3]. Роль соціально-психологічної інфраструктури у мотивації конфлікту висвітлює робота авторів L. Pierre і J. Ritchie [13]. Дослідження парламентських систем, що здійснили Lanny W. Martin і G. Vanberg, дозволили оцінити ступінь їх конфліктності [10]. В роботі висвітлені найбільш типові політичні технології, що використовуються з метою недопущення відкритого конфлікту. Ця інформація міститься в наукових працях таких авторів як А. Шашкова [6], Kenneth W. Thomas [9], Jahng Mi Rosie [8], O. Lerbinger [11], Timothy W. Coombs [14], J. Pamment [12], Г. Почепцов [4] і А. Туманова. [5].

Ще в 1960-х рр. у США під керівництвом Л. Блумфілда була почата спроба формалізованого аналізу конфлікту на основі бази даних і комп'ютерних програм. Однак велика кількість змінних унеможливила досконалий аналіз і прогноз цього суспільного явища. Хоча пошук і розробка стандартизованих процедур аналізу й прогнозу суспільних конфліктів триває, необхідно визначити напрям, який би дозволив завдяки створенню мотивації задіяти індивідуальні якості дослідника.

Події в останні п'ять років, що пов'язані з перманентним переростанням нестабільності на відкритий суспільно-політичний конфлікт в різних регіонах світу потребують вдосконалення досліджень у тренді нових технологічних розробок. Вони повинні обіймати пошук шляхів більш ефективної взаємодії державних інститутів і суспільно-політичних рухів та організацій, особливо радикальної спрямованості. Комплексних досліджень з цієї проблематики, які б могли в сукупності вивести наукові знання на новий рівень поки що недостатньо. Отже в даній статті ми намагаємось компенсувати цю прогалину.

Метою статті є дослідження можливості ефективного прогнозування і управління нестабільністю суспільства, що триває в часово-просторових межах від моменту дестабілізації обстановки до тієї ситуації, за якої латентна фаза широкомасштабного конфлікту закінчується.

Передбачення можливого конфлікту в однаковій мірі важливо як для політичного керівництва держави, так і для бізнес-структур. Позитивно себе зарекомендували різні методики з оцінки політичних ризиків. Нас в першу чергу цікавлять легально-урядові ризики, що корелюють з вірогідними діями правлячого режиму. Серйозні західні фірми предметно займаються цими питаннями, перш ніж інвестувати в економіку конкретної країни. Ось, наприклад відома англійська корпорація International Alert розробила свою методику, з якої видно за яких обставин стабільна обстановка може перерости в нестабільну і конфліктну. Її зміст полягає в складанні матриці з системи параметрів (політичного управління, економіки, соціально-культурних умов і стану безпеки). Кожен параметр за наявності прояву може позначатися певним кольором в залежності від кореляції з нестабільністю і конфліктом [7, с. 42–50]. Переважання якогось кольору свідчить про відповідний рівень ризику нестабільності й конфлікту. Як відомо, існують й інші методики, орієнтовані на визначення політичних ризиків, наприклад «BERI» (Business Environmental Risk Index). Однак, на наш погляд, методика, запропонована корпорацією International Alert, більше відповідає вирішенню нашого завдання. Адже вона дозволяє не просто дати рекомендацію з доцільності ведення бізнесу на території певної країни, а допомагає спрогнозувати можливість виникнення нестабільності, що може трансформуватися у конфлікт на її підґрунті.

Існує думка, що утримати зростання нестабільності, якщо флуктуація вище порогового рівня, неможливо. Тож, спробуємо з'ясувати, чи можна теоретично і практично обмежити нестабільність суспільства, не доводячи її до відкритого конфлікту, чи принаймні уповільнити цей процес.

Звісно, що інтенсивна ескалація конфлікту спричиняє відносно нетривалий час його кристалізації. Тоді конфліктний потенціал, що накопичувався під час нестабільності наприкінці латентної фази, починає реалізовуватись. Ознакою цього процесу є масові протести. Як відомо, для того, щоб конфлікт відбувся, необхідний достатній імпульс. В конфліктології і психології його позначають терміном «інцидент». Таким моментом є точка біфуркації, в якій різко зростаюча ентропія дисипа-

тивної структури, що складається з політичних інститутів, їх лідерів і суспільних груп, починає якісно змінюватися.

Причому, дестабілізація політичної ситуації, з якої починається конфлікт, може набувати циклічності. Каузальність подібних процесів багато в чому можна пояснити сформованістю суспільних стереотипів. Психологічний механізм впливу стереотипу на конфліктність передбачає його тісний взаємозв'язок з громадською думкою. До цього механізму слід зарахувати процес формування і підтримання мотивації конфліктної свідомості і поведінки. Це завдання, як буде зазначено нижче, покладається на відповідну соціально-психологічну інфраструктуру. Тому на рівні державних суспільних установ, суспільства в цілому ретельно відстежується відповідність поведінки індивіда вказаним стереотипам. Кожний випадок розходження індивідуального сприйняття проблеми із загальноприйнятим в суспільстві стереотипом засуджується громадськістю та її офіційними агентами [2, с. 94]. Наслідки впливу цих стереотипів на тривалість конфлікту очевидна.

Варто зосередити увагу на типі конфліктів, який характеризуються жорстким протистоянням сторін. За таких умов, лідери конфліктуючих суспільних груп убачають результат конфлікту, як нульову суму на свою користь. Закономірно, що в даній ситуації єдиним стримуючим чинником виявляється недостатність ресурсів для продовження конфлікту. Отже, тимчасове перемир'я конфліктуючі сторони якраз й використовують для відновлення і концентрації необхідних ресурсів. Зважаючи на циклічний характер, ніякої згоди між сторонами конфлікту, навіть за часу перемир'я, не відбувається. Як приклад можна навести Нагорно-Карабахський конфлікт. В даному типі конфлікту його регулювання полягає в пролонгуванні фази перемир'я і у спробі переконати лідерів піти на поступки один одному.

На думку Л. Козера, тривалість конфлікту багато в чому залежить від здатності лідерів переконати маси своїх послідовників у доцільності вести боротьбу до перемоги [3, с. 181]. Отже, зміна позицій лідерів під час перемир'я може сприяти переведенню конфлікту до латентної фази.

Науковці L. Pierre і J. Ritchie акцентують увагу на створенні так званої соціально-психологічної інфраструктури конфлікту. Вона потрібна для того, щоб адаптуватися до затяжного, виснажливого конфлікту. До неї слід зарахувати колективну пам'ять, етос конфлікту та колективні емоційні орієнтації. В результаті адаптації сторони долають стрес і психологічний тиск супротивника. Разом з тим, замало винайти цю інфраструктуру. Наступним кроком політичного керівництва є запровадження її в сус-

пільство. Це означає організацію суспільного дискурсу, громадських обрядів, в тому числі й військових. Елементом соціально-психологічної інфраструктури конфлікту є висвітлення певних політичних подій в шкільних підручниках, дидактичного матеріалу вищих навчальних закладів тощо. Вся поточна інформація про об'єкт даного конфлікту сприймається сторонами на підставі сформованих стереотипів, провідну роль в яких відіграє згадана соціально-психологічна інфраструктура. У такий спосіб створюється мотивація до потенційного продовження конфлікту [13]. Отже, суспільство за таких обставин знаходиться в стані нестабільності, в латентній стадії конфлікту. За відсутності регулюючого впливу знову відбувається ескалація конфлікту, який може змінити всю конфігурацію політичної системи. Процес розпаду СРСР свідчить, що відсутність протидії опозиції з боку діючої влади, послаблення інфраструктури конфлікту, неминуче призведе до політичної кризи в країні [4].

Цікаво подивитись на характер динаміки суспільно-політичних відносин з огляду можливостей консенсусу в умовах демократії за різних соціально-культурних умов регіонів країни. Сучасні дослідження доводять, що демократичні режими в формі парламентської республіки тільки на перший погляд відзначаються нестабільністю прийняття політичних рішень. Коаліційні уряди в таких державах працюють у постійних дебатах стосовно вибору різних варіантів рішень. Науковці Lanny W. Martin і G. Vanberg висунули гіпотезу, що вирішальне значення в прийнятті урядових рішень коаліцією належить не міністрам, а політичним партіям, які вони презентують. Їх гіпотеза підтверджується дослідженням процесу прийняття більш ніж 1 тисячі законопроектів в 3-х парламентських демократіях [10]. Звідси випливає, що можливість компромісу в парламентських демократіях стабілізує обстановку в країні шляхом взаємних поступок не окремих осіб, а суспільно-політичних сил. Погодимось з тим, що громадське обговорення спірних проблем і взаємні компроміси навіть у складній економічній і соціальній обстановці не призведе до масових протестів і зіткнень. Адже прихильники політичних партій, як правило, мешкають приблизно рівномірно по всій території країни. Масові ж партії європейських країн нараховують 700–800 тис. тих людей, що їх підтримують. Приклади ми бачимо в сучасних європейських політичних системах Німеччини, Італії та ін. Отже, вірогідність підвищення негативної ентропії вище нестабільності до відкритого конфлікту дуже незначна.

Інша справа, коли політичні партії мають регіональний характер. Самі ж регіони значною мірою відрізняються у соціокультурному відношенні. Коаліційний уряд таких країн може бути настільки поляризованим стосовно залучених політичних сил, що може призводити до серйозних суспільно-політичних конфліктів. Для стабілізації обстановки потрібна політична сила, яка може виступити в ролі третейського судді. Можна навести приклад Іспанії, яка за своєю формою є конституційною монархією. Важливою особливістю для стабільності країни є те положення, що монарх цієї держави є верховним головнокомандувачем Збройних Сил. Ця можливість стабілізації обстановки повною мірою проявилася в 1981 р. під час спроби військового путчу. Тоді король запобіг збройний виступ армійських частин на боці путчистів і тим самим сприяв збереженню в Іспанії демократії [6, с. 12–13].

Втрата стабільності суспільних відносин ще не означає, що обов'язково перед конфліктна латентна стадія трансформується на відкритий конфлікт. Цілком ймовірно, що цей перебіг подій не реалізується, якщо політичні лідери будуть мати навички безконфліктного спілкування. Для науковця Kenneth W. Thomas, який акцентує увагу на вдосконаленні безконфліктного розв'язання протиріч, важливим у спілкуванні сторін є вміння бути почутим. Неабияке значення в прийнятті політичного рішення має орієнтація владних інститутів не тільки на своє бачення проблеми, а й врахування думок і пропозицій опонентів. При цьому, як стверджує автор, важливо гучно і чітко проголосити ту частину рішення, де зрештою вони враховані. Kenneth W. Thomas як основні параметри спілкування сторін проголосив напористість і кооперацію. Саме ці риси, на наш погляд, є визначальними з формування неконфліктного спілкування протилежними суспільними групами, інтереси і цінності яких відмінні, протилежні [9, с. 2–3]. Важливими є стосунки керівників протиборчих сторін.

Для того, щоб оцінити можливість утримання суспільних відносин у межах, які за своєю гостротою не перевищують рівень нестабільності (латентну стадію конфлікту), необхідно дослідити особливості як прямого впливу активістів радикальних суспільних рухів на населення, так й зворотної врівноважуючої дії з боку владних інститутів на цих активістів. Останні дослідження показали, що населення, обурене якимись подіями, найбільш позитивно сприймає інформацію активістів, що використовують стратегію протестів проти діючої влади у порівнянні з двома іншими стратегіями—приниженням влади і терористичними актами [8].

В сучасних умовах нестабільність соціуму може різко зрости через діяльність інтернет-активістів різноманітних соціальних мереж — через їх миттєвий вплив і широке охоплення аудиторії. Тим більш актуальною виглядає розробка практичних рекомендацій спеціалістами PR-менеджменту з найбільш ефективних практик поведження з такими активістами. Корисною, з нашої точки зору, є використання цієї методики для соціально-політичної стабілізації в країні. Дослідник і практик з кризисного PR-менеджменту J.E. Lukaszewski ось що рекомендує на підставі власного досвіду. Серед 27 правил спілкування з цією категорією радикалів виділяються такі. По-перше, у спілкуванні необхідно нейтралізувати агресію активістів вибаченням, тим паче, якщо воно доцільне. По-друге, оскільки в структура будь-якого повідомлення містить 15% дійсної інформації і 85% її емоційного забарвлення, то керівникові слід чітко контролювати свої емоції. Адже кожен біт негативної енергії обертається в 5–10 разів гіршим її впливом на співбесідника [11]. Зрозуміло що дане поведження політичних лідерів по відношенню до активістів у соцмережах ефективне на стадії формування громадської думки. Коли ж вона сформована і суспільство знаходиться під впливом активістів, діючій владі заради уникнення громадянського протистояння і масового конфлікту необхідно йти на поступки, формувати переговорний простір, домовлятися з опонуючою стороною.

Слід погодитись, що радикалізм може стати мейнстримом політики, якщо в минулому він схвалювався частиною еліти [14, с. 887]. В умовах нестабільності радикальні ідеї, зрештою, можуть опанувати суспільними відносинами. Однак, цілком можливо запобігти радикалізмові.

Наприклад, дослідник J. Ramment вважає публічну дипломатію й м'яку силу тими засобами, що здатні сформувані в свідомості суспільних груп привабливі образи та ідеали. Вони можуть сприйматися як природні і наблизити позиції сторін, які до цього впливу мали суттєві протиріччя і знаходились в латентній стадії конфлікту [12]. Ці методи впливу на масову свідомість є за сутністю визначальними, коли суспільство знаходиться на межі вибору геополітичних пріоритетів, засад внутрішньої політики тощо.

Якісно новий рівень відкритості суспільства в умовах демократії можливий і здійснений шляхом передачі певних повноважень на місцевому рівні від державних органів влади, до місцевого самоврядування, громадських недержавних організацій. Разом з тим, ефективність такого управління в контексті запобігання і врегулювання конфліктів цілком буде залежати від рівня розвитку громадянського суспільства.

У цьому зв'язку, продуктивною є концепція громадянського суспільства Б. Хайнца. Згідно цієї теорії, центром громадянського суспільства є публічна дискусія, що має місце у зв'язку з переговорами, в ході яких одна соціальна група стає солідарна з іншою групою. Громадянське суспільство, згідно Хайнцу, складається з інститутів, корпорацій, клубів, судів та засобів масової інформації (включаючи Інтернет) [5, с. 14]. Такий підхід надзвичайно важливий з огляду на необхідність залучення всіх можливих соціальних ресурсів для попередження масштабного відкритого конфлікту в суспільстві.

Висновки

Враховуючи вищеназвані наукові підходи, слід зазначити прогресуючу переконаність науковців у цілком вірогідну можливість утримати суспільство від руйнівного впливу відкритого протистояння сторін. Сучасні методики прогнозування нестабільності й конфлікту все більше використовуються для подвійного призначення — як для політики, так й для ведення бізнесу.

Найбільшу небезпеку для суспільних відносин є важкокерованість відкритими конфліктами політичних систем з жорсткою структурою, лідери яких прагнуть завершити протистояння з нульовою сумою на свою користь. Чільне місце в стриманні розвитку нестабільності посідає уміння лідера нейтралізувати емоційну складову спілкування між владою і опозицією. Перспектива взаємодії державних органів влади і радикальних суспільних рухів у контексті неконфліктного вирішення протиріч полягає в застосуванні «м'якої сили» і досягненні суспільної солідарності. Їх технологія унікальна у кожному окремому випадку, однак слід орієнтуватись насамперед на загальні принципи, що забезпечують їх реалізацію. Основним з цих принципів є врахування позиції опонента в прийнятті політичного рішення. Завдання ж м'якої сили — наблизити позиції опонентів, створити мотивацію до консенсусу, недопущення відкритого конфлікту. Подальші наукові розробки повинні орієнтуватись на пошук конкретних методик стабілізації суспільно-політичної обстановки з огляду на соціокультурні особливості конфліктуючих сторін.

Список використаних джерел:

1. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта [Текст] / Р. Дарендорф // Социс. — 1994. — № 5. — С. 142–147.
2. Зелинский С. А. Манипуляции массами и психоанализ. Манипулирование массовыми психическими

-
- процессами посредством психоаналитических методик [Текст] / С. А. Зелинский. — Спб.: Скифия, 2008. — 248 с.
3. Козер Л. А. Функции социального конфликта [Текст] / Л. А. Козер; пер. с англ. О. А. Назаровой. — М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуал. книги, 2000. — 205с.
 4. Почепцов Г. Інформаційна політика: сучасні підходи [Електронний ресурс] / Г. Почепцов // Mediasapiens. — 2012. — 11 квіт. — Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/11885>
 5. Туманова А. С. Концепции гражданского общества западных обществоведов XX века [Текст]/ А. С. Туманова// Гражданское общество в России и за рубежом — 2012. — № 1. — С. 10 — 15.
 6. Шашкова А. В. Правительство Испании (Организационно-правовые проблемы) [Текст]: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.02 / Шашкова Анна Владиславовна; Московский гос. ин-т межд-х отн-й. — М., 2001. — 31 с.
 7. Banfield J. Conflict-Sensitive Business Practice: Guidance for Extractive Industries [Text] / J. Banfield, A. Barbolet, R. Goldwyn, N. Killick // The project of International Alert. — London, 2005. — 195p.
 8. Jahng Mi Rosie. How radical is radical?: Understanding the role of activists' communication strategies on the formation of public attitude and evaluation [Electronic resource] / Mi Rosie Jahng, Seoyeon Hong, Eun Hae Park //
 9. Public Relations Review.-2014.- Vol. 40, Is. 1, Mar.—P. 119–121.- Access mode: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0363811113001628>
 10. Kenneth W. Thomas. Making Conflict Management a Strategic Advantage [Electronic resource]/ W. Thomas Kenneth. — Edmonton, 2014. — 9 p. — Access mode: <http://www.psychometrics.com/>
 11. Lanny W.M. Parties and Policymaking in Multiparty Governments: The Legislative Median, Ministerial Autonomy, and the Coalition Compromise [Electronic resource]/ W.M. Lanny, G. Vanberg// American Journal of Political Science. — 2014.- 7 Mar. — Access mode: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.11112/ajps.12099/full>
 12. Lerbinger O. Lukaszewski on Crisis Communication: What Your CEO Needs to Know About Reputation Risk and Crisis Management, J.E. Lukaszewski. Rothstein Associates Inc. Publisher, Brookfield, CT (2013) [Electronic resource] / O. Lerbinger // Public Relations

- Review. — 2014. — Vol. 40, Is. 1, Mar. — P. 125–126. — Access mode: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0363811113001276>
13. Pamment J. Articulating influence: Toward a research agenda for interpreting the evaluation of soft power, public diplomacy and nation brands [Electronic resource] / J. Pamment // *Public Relations Review*. — 2014. — Vol. 40, Is. 1, Mar. — P.50–59. — Access mode: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0363811113001975>
 14. Pierre L.J. Ritchie. Culture of conflict: Evolvement, institutionalization and consequences [Text] / L. Pierre, J. Ritchie // *International Journal of Psychology*. — 2010. — Nov. — Vol. 53, Is. 3–4. — P. 528.
 15. Timothy W. Coombs. Fringe public relations: How activism moves critical pr toward the mainstream [Electronic resource] / W. Timothy Coombs // *Public Relations Review*. — 2012. — Vol. 38, Is. 5, Dec. — P. 880–887. — Access mode: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0363811112000562>

Стаття надійшла до редакції 29.03.2014.

Ищенко И. В. Дихотомия «согласие — конфликтность» как измерение нестабильности политических институтов и общества

Автор исследует жесткие общественно-политические противостояния с целью оценки возможностей их перевода в латентную стадию.

Ключевые слова: нестабильность, конфликт, политический риск, стереотип, инфраструктура, неконфликтное общение.

Ishenko I. The dichotomy of «consent — conflict» as a measure of instability of political institutions and society

The author considers dangerous, hard socio-political confrontation with the aim to evaluate their transfer to the latent stage.

Keywords: instability, conflict, political risk, stereotype, infrastructure, non-confrontational communication.

© Ищенко И. В., 2014